

**ЎЗБЕК ТИЛИНИ ЧЕТ ТИЛИ СИФАТИДА ЎҚИТИШДА
КОММУНИКАТИВ ТАЪЛИМ ВА
КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯ НАЗАРИЯСИ ТАТБИҒИ**

Худайбергенова Зилола,
Филология фанлари доктори,
профессор
Бартин университети
+905349233813
zkhudaybergenova@bartin.edu.tr

Аннотация. Тилларни ўқитиш методикасида сўнги йилларда фаол татбиқ этилиши тавсия этилаётган коммуникатив таълим усуллари ва технологияси она тилини ўқитишда ҳам, чет тилини ўқитишда ҳам асосий талаблардан бирига айланмоқда. Зеро, она тили ёки чет тилини билиш нафақат тилнинг грамматик қурилишини, лексик бойлигини билишни тақозо этади, балки мулоқотга киришни чоғида сўзлар ва жумлаларни, ҳаттоки қўшичаларни ҳам тўғри ҳамда ўрнида қўллашни тақозо этади. Мазкур мақолада коммуникатив таълимнинг юзага келиши, шаклланиши ва ривож тарихи, коммуникатив компетенция назарияси, коммуникатив таълимнинг технологияси ва усуллари ҳақида маълумот берилди.

Калим сўзлар: тил, методика, коммуникатив таълим, коммуникатив компетенция, усул, ўқитувчи

Abstract. Communicative education methods and technology, which are recommended to be actively implemented in language teaching methodology in recent years, are becoming one of the main requirements in both mother tongue and foreign language teaching. After all, knowing the mother tongue or a foreign language requires not only knowledge of the grammatical construction and lexical richness of the language, but also the correct and appropriate use of words and sentences, even phrases, when communicating. This article provides information about the history of emergence, formation and development of communicative education, theory of communicative competence, technology and methods of communicative education.

Key words: language, methodology, communicative education, communicative competence, method, teacher.

Маълумки, чет тилларини ўрганиш ҳар бир соҳанинг ривожига, дунё миқёсида танилишига олиб боради. Ҳар қандай соҳанинг бир шаҳар, қишлоқ ёки ўлка миқёсидан ташқарига чиқиши учун дунё тилларини ўргатиш ва ўрганишга жиддий эътибор қаратилади. Башарти тилларни ўқитиш назарияси амалиёти тарихига диққат қаратсак, тил ўқитиш методикаси соҳасида ўтган асрда ва бу асрда янгидан-янги технологиялар ва методикаларнинг яратилаётгани ва амалда татбиқ этилаётгани кузатилади. Янги асрда, хусусан, тил ўқитишнинг асосан оғзаки кўникмаларни шакллантириш ҳамда ривожлантиришга қаратилган инновацион методларини яратиш, амалда қўллаш ва уларнинг самарадорлигини аниқлашга йўналтирилган кўплаб тадқиқотлар амалга оширилмоқда.

Аввалги асрнинг иккинчи ярмида ўртага чиққан маданиятлараро мулоқот назарияси, айниқса, тил ўқитиш борасида маданиятни ва мулоқот қилишни ўргатиш вазифаларни долзарб ҳолатга келтирди. Чунки тилнинг грамматик тузилиши ва грамматик қонун-қоидаларини ўзлаштириш, сўз ва ибораларни ёдлашнинг ўзи чет элликлар билан мулоқот қилиш ва бу мулоқотдан кўзланган мақсадга эришиш учун етарли эмаслиги кундай аён бўлди. Натижада чет тилида самарали мулоқотга эришишга қаратилган янги тил ўқитиш назариялари ва амалиётлари кашф этилди. Чет тилларини ўқитишнинг коммуникатив назарияси ва коммуникатив компетентлик тушунчаси ҳам ана шундай тадқиқотлар натижаси сифатида майдонга чиқди.

Адабиётлар шахри

Чет тилларини ўқитишга коммуникатив ёндашувни ривожлантириш тилнинг коммуникатив назариясига асосланади. Тил ўрганиш мақсади Дели Хаймс "коммуникатив компетенция" деб атайдиган малакани эгаллашга айланди [11 : 217–239]. Дели Хаймс ушбу атамани – тилга бўлган коммуникатив нуқтаи назарни Хомскийнинг компетенция назариясига қарама-қарши қўйиш учун киритди [12 : 316–333]. Зеро, Н.Хомскийнинг фикрича, тил назарияси мутлақо бир ҳил нутқ ҳамжамиятидаги идеал сўзловчи-тингловчи билан шуғулланади [8 : 182—191]. Бундай идеал одам тилни мукамал билади ва хотиранинг чекланганлиги, диққатни чалғиши, қизиқишнинг фарқли бўлиши ва шу каби бошқа омилларга таъсир қилмайди [9 : 81—86]. Хомский учун тил назариясининг асосий вазифаси сўзловчининг мавҳум қобилиятларини тавсифлашдан иборат бўлиб, унга чет тилида грамматик жиҳатдан тўғри гапларни яратишга имкон беради, Хаймс бу нуқтаи назарни самарасиз деб ҳисоблади; чунки тил назарияси умумийроқ мулоқот ва маданият назариясининг бир қисми сифатида қаралиши керак [12 : 316–333]. Хаймснинг коммуникатив компетенция назарияси маълум бир нутқ жамоасида тушунилиши учун маърузачи нимани билиши кераклиги ҳақидаги таърифга айланди. Хаймсга кўра, коммуникатив компетенцияга эга бўлган шахс қуйидаги фикрларни ҳисобга олган ҳолда тилни билиш ва ишлатиш қобилиятига эга [10 : 74]:

- сўз ёки ибора расмий нутқда қўлланиладими (ва қай даражада);
- сўз ёки ибора қўлланилаётган ва баҳоланаётган контекстда мақбулми (ва қай даражада);
- сўз ёки ибора борми (ва қай даражада) маъно ифодалашнинг мумкин бўлган воситалари нуқтаи назаридан мос келади.

Коммуникатив ёндашувнинг асосини ташкил этган мулоқотнинг яна бир лингвистик назарияси М.Холлидейнинг тилдан функционал фойдаланишга асосланган қарашидир. “Тилшунослик нутқий ҳаракатлар ёки матнларни тавсифлаш билан шуғулланади, ҳолбуки, тилни ҳаракатда ўрганиш орқалигина унинг барча функциялари ва маъно қирраларини кўриб чиқиш мумкин” [1 : 145; 2]. М.Холлидей она тилини ўрганаётган бола учун тил бажарадиган еттита асосий функцияни аниқлади:

1. Инструментал функция - бирор нарсани олиш учун тилдан фойдаланиш.
2. Тартибга солиш функцияси - бошқаларнинг хатти-ҳаракатларини бошқариш учун тилдан фойдаланиш.
3. Интерактив функция - бошқа одамлар билан мулоқот қилиш учун тилдан фойдаланиш.
4. Шахсий функция - ўз ҳис-туйғуларини ва фикрларини ифодалаш учун тилдан фойдаланиш.
5. Эвристик функция - дунёни ўрганиш ва билиш учун тилдан фойдаланиш.
6. Тасвирий функция - тил ёрдамида хаёлот дунёсини яратиш.
7. Репрезентатив функция - ахборотни етказиш учун тилдан фойдаланиш.

Коммуникатив ёндашув тарафдорлари чет тилини ассимиляция қилиш бир хил тамойилларга мувофиқ - маълум бир функцияни ифодалашнинг лингвистик воситаларини ассимиляция қилиш билан содир бўлади, деб ишонишган.

Бир неча йил ичида таълимга бундай ёндашув Ғарбий Европа ва Америка методологиясида етакчи мавқега эга бўлди. Ўтган асрнинг 60-йилларида Европа Кенгашининг ишига асосланиб, "коммуникатив инқилоб"нинг биринчи тўлқини тил бирликларини коммуникатив функцияга (америкалик тилшуносларнинг терминологиясида нутқ акти) кўра гуруҳлаш ғоясига асосланган эди, масалан: узр сўраш, илтимос, маслаҳат ва ҳ.к. Тил ва функция ўртасида тўғридан-тўғри муносабатни ўрнатиш кўпинча мумкин эмас эди, чунки бир хил вазифани бир қанча лингвистик воситалар билан бир қаторда тилга оид бўлмаган воситалар билан ҳам ифодалаш мумкин. Бироқ, тўғридан-тўғри муносабатлар ўрнатилиши мумкин бўлган жойларда (масалан, узр сўраш, руҳсат сўраш ва бошқалар) бу метод ҳақиқий лингвистик тавсиф учун эмас, фақат таълим учун келишув шакли сифатида кўриб чиқилди. Тилнинг бундай бирликлари "намуналар" деб номланган. Расмий услубдан норасмий услубгача бўлган “худуд”ни камраб олган "намуналар" тўплами ҳар қандай тил функцияси билан боғланиши мумкин. Талабаларга кўпинча грамматика ҳисобига бундай "намуналар" ўргатилган. Ривожланишнинг ушбу босқичида чет тилини ўргатишнинг ўзига

хос усули ҳали таклиф қилинмаган, шунинг учун "тингланг ва такрорланг", "тингланг ва давом этинг" каби машқлар дарсда қўлланила бошланди. Бундай намунавий ибораларнинг нутқда қўлланилиши кўп жиҳатдан тўғри ритм ва интонацияга боғлиқ. Шундай қилиб, ҳар хил турдаги "машқлар" ўрганишнинг асосий воситаси бўлиб қолди.

Коммуникация инқилобининг иккинчи тўлқини 1980-йилларнинг бошларида пайдо бўлиб, асосан Буюк Британиядан тарқалди. Унинг асосий тамойили ўқувчилар нутқининг тўғрилиги ва унинг равлонлиги устида ишлаш бўлди. Нутқ тўғрилигини шакллантиришнинг мақсади тилнинг янги бирликларини (грамматик қолиплар, функционал моделлар, луғат ва ҳ.к.) эслаб қолиш бўлса, нутқ равлонлигини таъминлаш мақсади ўрганилаётган материалдан нутқда фойдаланишга ЭМАС, талабаларни эркин мунозарага жалб қилишга қаратилган. Чет тили ўқитувчилари ушбу икки турдаги ишнинг бири-бири билан чамбарчас боғлиқлигини кўришни ўргатишга ҳаракат қилганда, нутқнинг тўғрилиги устидаги ишлар муқаррар равишда равлонлик устида ишлашга айланади. Нутқнинг тўғри ёки равлонлигига қаратилганлигидан қатъи назар, барча коммуникатив вазифаларнинг асосий тамойили "ахборот бўшлиғи" эди.

«Коммуникатив инқилоб» чуқур асосларга эга эди. "Ахборот бўшлиғи" орқали у нутқнинг тўғрилиги ва унинг равлонлигига ўргатишнинг барча жабҳаларига кириб борди. Ахборот бўшлиғидан фойдаланган ҳолда нутқнинг тўғрилигига ўргатиш вазифасига мисол сифатида талабалар бир-бирларидан кундалик фаолияти ҳақида сўрашганда қўлланиладиган "коммуникатив машқлар"ни эслатиб ўтишимиз мумкин. Нутқнинг тўғрилигига ўргатишда ахборот бўшлиғидан фойдаланишга қаратилган вазифага мисол сифатида талабаларнинг бирон-бир ҳақиқий муаммони муҳокама қилганда киришадиган эркин муҳокама усули эътиборга лойиқдир. Ўқитувчи муҳокамани тўхтатмайди, унга аралашмайди, йўл қўйилган хатоларни кейинроқ кўриб чиқиш учун қайд этади, холос.

70-йилларнинг охирида Стивен Крашени томонидан ишлаб чиқилган чет тилини ўқитиш назарияси тарқалди, унга кўра талабалар "ҳақиқий мулоқот рационага риоя қилсалар" (боланинг она тилини ўрганиши каби) чет тилини ўрганишади, аммо улар фақат тилни ўрганишади, чунки улар машқлар билан тил ўрганишади [4]. Натижада кўпгина чет тили ўқитувчилари онгсиз "ўрганиш" онгли "ўрганиш"дан кўра самаралироқ ва яхшироқ деган фикрга келдилар. Бундай ўқитувчилар синф ўзига хос ҳақиқий мулоқот учун жой

бўлиши керак, деб қарор қилишди. Бу муносабат онгли равишда тил ўрганишдан деярли бутунлай воз кечиш эвазига ҳозир ҳам кўплаб аудиторияларда сақланиб қолмоқда. Энтони Ховатт коммуникатив таълимнинг кучли хилма-хиллиги деб атаган бу ўрганиш тури эди [3 : 24].

Ховаттга кўра, коммуникатив таълимнинг иккита тури мавжуд мавжуд:

- кучли коммуникатив таълим;
- заиф коммуникатив таълим.

70-йилларнинг иккинчи ярми - ўтган асрнинг 80-йиллари бошларида машҳур бўлган "заиф коммуникатив таълим" версияси ўқувчиларни мақсадли тилдан коммуникатив мақсадларда фойдаланишга тайёрлашга қаратилган ва шунинг учун чет тилини ўргатиш жараёнига тегишли фаолиятни киритишга ҳаракат қилади. Коммуникатив таълимнинг "кучли" версиясида тилга мулоқот орқали эришилади, деган ғояни илгари суради, шунинг учун масала нафақат тил бўйича мавжуд пассив билимларни фаоллаштириш, балки тил тизимининг ривожланишини рағбатлантириш ҳақида ҳам кетади. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, агар биринчи вариантни "фойдаланишни ўрганиш" деб қисқача тавсифлаш мумкин бўлса, иккинчисини "ўрганиш учун фойдаланиш" деб аташ мумкин.

Бирок, ўшандан бери коммуникатив таълимнинг бир қанча турли ўрганиш ва идрок этишга асосланган аралаш моделлари пайдо бўлди. Ва мазкур аралаш модел ҳозирги пайтда энг машҳур бўлиб кўринадиди, чунки ўқувчи доимо иккала жараённи - ўрганиш ва идрок этишни - у ёки бунинг қанчалик фаоллигини эътиборга олган ҳолда ишлайди. Бундан ташқари, ҳозирги вақтда ўқитувчи ушбу механизмларни ўқувчилари томонидан қандай, қандай кетма-кетликда ва қандай интенсивлик билан қўллашига таъсир қила олмайди, деб ишонилади.

Баъзи тадқиқотчилар учун тилни ўрганишнинг коммуникатив усули грамматика ва функционал ўрганишнинг оддий бирлашувидан кўра кўпроқ нарсани англатади.

Уиллям Литтлвуднинг фикрича, коммуникатив тил таълимининг муҳим хусусиятларидан бири тилнинг ўша жиҳатларидир. Баъзилар бунинг ўқувчиларнинг нутқий фикрлаш вазифаларини ҳал қилиш жараёнида барча тўпланган лингвистик салоҳиятдан фойдаланган ҳолда жуфтлик ёки гуруҳларда ишлайдиган фаолиятдан фойдаланиш деб ҳисоблашади. Масалан, бошланғич синфларда инглиз тилини ўқитиш миллий дастури, асосий тамойили коммуникатив шарт-шароит тамойили бўлиб, тил шакллари билан белгилайди» [5; 6

: 243-249]. Ushbu hujjatning kirish qismining maqsadlari juda bosqacha bo‘lishi mumkinligi aytiladi:

- kontent darajasi (til aloqa vositasi sifatida);
- lingvistik va instrumental daraja (til, семиотик тизим va ўрганиш объекти);
- шахсларо муносабатлар va хулқ-атворнинг ҳиссий darajasi (til ўзи va бошқалар ҳақида баҳолаш va мулоҳазаларни ифодалаш vositasi sifatida);
- индивидуал таълим эҳтиёжлари darajasi (хатоларни таҳлил қилиш асосида тузатувчи таълим);
- умумий таълим darajasi.

Ushbu maqsadlar umumiy, har qanday ўқув шарoitida қўлланиладиган maqsadlar ўларoқ қабул қилинади. Kommunikativ таълимнинг maqsadlarини аниқроқ тавсифлаб бўлмайди, chunki ўқитиш талабаларнинг эҳтиёжларига қаратилган. Ўқиш, ёзиш, тинглаш ёки гапиришга устунлик берилиши mumkin. Har bir аниқ курс бўйича режа va ўқув maqsadlari талабаларнинг эҳтиёжлари va уларнинг тайёргарлик darajasiga мувофиқ kommunikativ компетенциянинг ўзига хос томонларини акс эттиради.

Kommunikativ таълим maqsadlarини аниқлашда камида иккита иштирокчи иштирок этиши муҳимдир, бунда томонлардан бирининг нияти тил ўрганиш бўлса, иккинчи томон ўзаро таъсирда бўлган биринчи иштирокчининг нутқини у ёки бу тарзда ривожлантиради ёки унга муносабат билдиради.

Чет тилини kommunikativ ўқитишда асосий ўринни ўйин вазиятлари, шерик билан ишлаш, хатоларни топиш вазифалари эгаллайди, бу нафақат сўз бойлигини оширишга имкон беради, балки аналитик фикрлашга ўргатади. Kommunikativ техника - бу, биринчи навбатда, чет тилини ўрганишга прагматик ёндашув. Ўқувчини чет тилидан қисқа вақт ичида ҳаётда фойдаланишга тайёрлаш учун маълум darajada билимнинг фундаментал хусусиятини қурбон қилади.

Девид Нунан kommunikativ таълимнинг бешта асосий хусусиятини аниқлайди [7 :34]:

1. Ўрганилаётган тилда реал мулоқот орқали мулоқотга ўргатишга урғу бериш.
2. Ўқув вазиятига аутентик матнларни киритиш.
3. Талабаларга нафақат ўрганилаётган тилга, балки ўқув жараёнига ҳам диққатини қаратиш имкониятини бериш.

4. Ўқув жараёнининг элементларидан бири сифатида тингловчиларнинг шахсий тажрибасини жалб қилиш.

5. Тилни академик ўрганишни унинг ҳақиқий мулоқотда қўлланилиши билан боғлашга уриниш.

Коммуникатив ёндашувнинг машҳур намояндаларидан бири Д.Браун бундай ўрганишга қуйидаги тавсифни беради: “Биз мулоқотнинг грамматик элементларидан ташқари, тилнинг ижтимоий, маданий ва прагматик хусусиятларининг табиатини ҳам ўрганамиз. Биз синфда "ҳақиқий" мулоқотни яратишнинг педагогик воситаларини ўрганамиз. Биз ўқувчиларимизга нафақат тўғри сўзлашни, балки равон сўзлашни ҳам ўргатишга ҳаракат қиламизки, бу масала кўп асрлар давомида чет тили ўқитувчиларини қизиқтириб келган. Биз ўқувчиларимизни синфдан ташқарида тайёрланмаган нутқни яратиш учун воситалар билан таъминлаймиз. Биз ўқувчиларимизни фақат бир лаҳзалик синф топшириқлари билан эмас, балки бутун умри давомида чет тилини ўрганишга ундаш ҳақида қайғурамыз. Биз талабаларни биргаликдаги фаолиятда тенг ҳуқуқли шериклар деб ҳисоблаймиз. Бизнинг синфдаги машқларимиз талабаларни тилни ўзлаштиришда энг яхши натижаларга эришишга илҳомлантирадиган ҳар қандай воситаларни топишга қаратилган.

Методология

Чет тилларини ўқитишнинг коммуникати назарияси ва коммуникатив компетентлик масалаларини ўрганиш учун авваломбор мавзу юзасидан адабиётларни аниқлаш ва таҳлил этиш усули қўлланилди. Хусусан, мавзуга алоқадор атамалар ва тушунчаларни таърифлаш ва тавсифлаш усуллари татбиқ этилди. Тўпланган материаллар анализ усули воситасида чуқур таҳлил этилди. Қўлга киритилган натижалар синтез усули ёрдамида умумлашлаштирилди. Бундан ташқари, мавзу бўйича адабиётлар таҳлилида индукция ва дедукция методлари қўлланилди. Муаллифнинг турк тилини чет тилида ўқитиш бўйича 20 йиллик ҳамда ўзбек тилини чет тили сифатида ўқитиш бўйича 6 йиллик амалий тажрибаси, чет тилини ўқитиш амалиётида қўлланилган методларининг самараси диққатга олинди.

Натижалар

Коммуникатив таълим бўйича адабиётларда тилнинг коммуникатив жиҳатлари батафсил муҳокама қилинади, бироқ тилни коммуникатив ўрганиш назарияси амалда тасвирланмаган. Унинг айрим элементларини коммуникатив таълим вазифаларида кўриш мумкин. Ушбу элементлардан бирини коммуникативлик тамойили деб аташ мумкин, унга кўра ҳақиқий мулоқотни ўз

ичига олган фаолият тил ўрганишга ёрдам беради. Иккинчидан, ўқувчи учун мазмунли бўлган, ўрганишга ҳисса қўшадиган вазифаларни бажариш учун тилдан фойдаланиладиган вазифалар аҳамиятли тамойил сифатида шакллантириш мумкин. Учинчидан,- ўқувчи учун маълум бир аҳамиятга эга бўлган тил ўқув жараёнига ҳисса қўшади. Ўқув топшириқларининг турлари ва уларнинг тартиби талабани тилдан фаол мазмунли фойдаланишга жалб қилиш даражасига қараб танланади.

Бироқ, коммуникатив таълим соҳасидаги сўнгги тадқиқотларда коммуникатив ёндашувга мос келадиган тил ўрганиш назариясини таърифлашга ҳаракат қилинади. Бизнингча, тилни коммуникатив ўрганиш назариясини ўқувчиларнинг лингвистик, ижтимоий, когнитив ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқиш керак, деган хулосага келди.

Бошқа олимлар (масалан, С. Красен) тилни коммуникатив ўргатиш билан мос келадиган тамойилларни ишлаб чиқдилар. Юқорида айтиб ўтилганидек, у ўзлаштиришни тил кўникмаларини ривожлантиришга таъсир қилувчи асосий жараён деб ҳисоблайди ва уни ўрганишдан ажратади. Ўзлаштириш чет тилини реал мулоқотда қўллаш натижасида уни онгсиз равишда ўрганишга асосланади. Ўрганиш – грамматик билимларни ўқитувчи томонидан дастлабки тушунтиришдан кейин онгли равишда ишлатиш. Ўрганиш тилни ўзлаштиришга олиб келмайди. Спонтан нутқ жараёнида биз фақат тилнинг ўзлаштирилган тизимига мурожаат қилишимиз мумкин, ўрганилган тизим эса нутқнинг тўғрилигини фақат "назорат қилувчи" бўлиши мумкин. Красен ва коммуникатив таълимнинг бошқа тарафдорлари тил машқларда эмас, балки фақат нутқ жараёнида олинади, деб ҳисоблашади.

Коммуникатив таълимдаги ўқитувчининг роли анъанавий таълимдаги ўқитувчи ролдан анча фарқ қилади. Буни қуйидагича таърифлашимиз мумкин:

Ўқитувчининг иккита асосий вазифаси бор:

Биринчиси, синфдаги барча ўқувчилар, турли топшириқлар ва матнлар ўртасидаги мулоқот жараёнини осонлаштириш.

Иккинчиси – мустақил ва тенг ҳуқуқли иштирокчи сифатида мулоқотда иштирок этиш. Бу икки вазифадан бир нечта иккинчи даражали вазифалар келиб чиқади:

- таълим манбаларини танлаш;
- ўқитувчининг ўзининг манбага айланиши;
- топшириқ ва машқларни бажаришда йўл-йўриқ кўрсатиш;
- ҳам ўргатувчи, ҳам ўрганувчи бўлиш.

Бундан ташқари, таҳлилчи, маслаҳатчи ва ўқув жараёнининг ташкилотчиси ролини ҳам бажаради.

Таҳлилчи сифатида ўқитувчи талабанинг когнитив эҳтиёжларини англай олиши ва уларни қондириш учун ҳамма нарсани қилиши керак. Бу норасмий тарзда, ҳар бир ўқувчи билан индивидуал мулоқотда амалга оширилиши мумкин. Бундай суҳбатларда ўқитувчи ўқувчи ўз таълим услуби ва воситаларини, таълим эҳтиёжлари ва мақсадларини қандай бўлиши лозимлигини аниқлаши керак. Расмий сўровномада ўқувчининг тилни ўрганишга бўлган мотивациясини аниқлашга қаратилган саволлар қўлланилади. Масалан, талабадан қуйидаги фикрларни беш балли тизимда баҳолаш сўралиши мумкин (катъий розиман - катъиян қўшилмайман):

Менни ўрганмоқчиман, чунки:

- *Ўйлайманки, қачондир яхши ишга киришимда менга фойдали бўлади.*
- *менга бу тилда гапирадиган одамларни ва уларнинг турмуш тарзини яхшироқ тушунишга ёрдам беради.*
- *ҳурмат қозонишимга ёрдам беради.*
- *менга қизиқарли одамлар билан танишиш ва мулоқот қилиш имконини беради.*
- *менга иш учун керак.*
- *менга шу тилда гапирадиган одамлар каби фикрлаш ва ўзимни тутишимга имкон беради.*

Бундай сўровлар натижаларини таҳлил қилиш асосида ўқитувчи самарали тил ўқитиш методларини максимал даражада аниқлашга ҳаракат қилиши керак.

Хулоса

Коммуникатив ёндашув ўқув жараёнининг ўқувчига қаратилганлигини назарда тутди. Шунинг учун ўқитувчининг ўқув жараёни ташкилотчиси сифатидаги вазифаси синфда мулоқот ва коммуникатив вазифаларни амалга ошириш учун қулай муҳит яратишдан иборат. Машғулотлар давомида ўқитувчи ўқувчиларни кузатади, қўллаб-қувватлайди, лекин уларнинг луғатидаги бўшлиқларни тўлдирмайди; грамматик ёки коммуникатив янглишларни кейинги муҳокама қилиш ва ўқитиш учун ҳисобга олади; машқлар бажариб бўлингач, ўқитувчи фаолиятни таҳлил қилишга раҳбарлик қилади ва гуруҳга ўз-ўзини назорат қилишига ёрдам беради.

Чет тилини коммуникатив ўқитишда қўлланиладиган ўқув материаллари ҳақида гапирганда, шуни таъкидлаш керак. уларнинг деярли чексиз хилма-хиллиги кузатилади. Коммуникатив ёндашув тарафдорлари ўқув

материалларини таълим коммуникацияси сифати ва тилдан фойдаланиш сифатига таъсир қилиш усули сифатида кўриб чиқадилар. Шундай қилиб, ўқув материаллари тилдан коммуникатив фойдаланишни рағбатлантиришда асосий рол ўйнайди.

Адабиётлар рўйхати:

1. Halliday M. Explorations in the Functions of Language at Google Books, London: Edward Arnold. 1973.
2. Halliday M. On Grammar, Vol. 1 in The Collected Works of M., 2002.
3. Howatt Anthony P. R. A history of English language teaching. Oxford : Oxford University Press, 2004.
4. Krashen Stephen D. Principles and Practice in Second Language Acquisition (PDF). Oxford: Pergamon, 1982.
5. Littlewood W. Communicative and task-based language teaching in East Asian classrooms.// Language Teaching. 2007. № 40 (3). P. 243-249.
6. Littlewood W. Communicative language teaching: An introduction. -Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
7. Nunan D. Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers (Prentice Hall International English Language Teaching). Prentice Hall, 1991.
8. Гурьянова Н. В. Понятие языка, знания языка и овладения этим знанием в концепции языка и мышления Н. Хомского // Учёные записки Ульяновского государственного университета. — (Серия: Образование). — Ульяновск: [УлГУ](#), 1999. — Вып. 2. — С. 182—191.
9. Капишин А. Е. «Генеративная лингвистика» Н. Хомского // [Иностранный язык в школе](#). — 2002. — № 2. — С. 81—86.
10. Хаймс Д. Исследования по истории языкознания: традиции и парадигмы. Блумингтон: Издательство Индианского университета. 1974.
11. Хаймс Д. К лингвистической компетенции/ Социологические жидкости. 1976. № 4. С.217–239.
12. Хаймс Д. Рецензия на Ноама Хомского. //О Ноэме Хомском: критические очерки. Гарден-Сити, Нью-Йорк, 1974. С. 316–333.